

Az irodalomkeresés lehetőségei: a könyvtárak és a világháló szerepe

PALKOVITS MIKLÓS

BEVEZETÉS

A tudományos kutatómunka szempontjából alapvető fontosságú a vizsgált területen korábban megjelent közlemények ismerete. Egy-egy közleményből kiindulva, a bennük megtalálható irodalmi hivatkozásokat figyelembe véve, a téma legfontosabb adatait, ismeretanyagát és közleményjegyzékét össze tudjuk állítani.

ADATGYŰJTÉS, IRODALOMKERESÉS

A tudományos adatok két módon érhetők el: 1. a hagyományos („írott”) szakirodalomból és 2. a világhálón át elérhető adattárakból. Ez utóbbiak hozzáférhetőségét a Magyar Tudományos Akadémia és az egyetemek könyvtárai biztosítják. A Semmelweis Egyetem Központi Könyvtára honlapján (<http://www.lib.sote.hu>) az irodalomkeresés és az adattárolás számos kérdésére kaphatunk választ (Berhidi–Szluka–Ládi–Vasas 2007).

1. A nyomtatott folyóiratokból való adatgyűjtés kiindulópontja az, hogy tudjuk, a keresett folyóirat hol található meg. Az elektronikus adatgyűjtés ellenére ez az adatgyűjtési forma változatlanul jelentős, ugyanis számos folyóirat teljes hozzáférhetősége a világhálón (online) csupán az elmúlt évtized közleményeire korlátozódik, míg a régebbi közleményeknek csupán összefoglalói érhetők el ilyen módon. A könyvtárak felkeresése nem mindig szükséges, a kért közleményről a könyvtárak másolatot küldenek (nyomtatott vagy elektronikus formában).

Az adatgyűjtés szempontjából korábban komoly jelentősége volt a közlemények különnyomatainak („reprints”), amelyek a folyóiraton kívül szinte egyetlen forrásai voltak a kutatónak hogy más munkáit részleteiben megismerje. A különnyomatok kérésének és küldésének ma már kisebb a jelentősége, ezek a világhálón elérhető egyes folyóiratokból vagy az adattárakból letölthetők. Változatlanul szükség van különnyomatokra az adattárakban nem jegyzett, nehezen elérhető folyóiratokban megjelent közlemények megismeréséhez.

Könyvekből, könyvfejezetekből való adatgyűjtés még jelentős mértékben tényleges könyvtári tevékenység, különösképpen, ha régi, „klasszikus” ismeretek eredeti leírásai után kutatunk.

2. Az elektronikus adatgyűjtésnek különböző formái lehetnek: a) Adatgyűjtés közvetlenül a világhálón elérhető folyóiratokból – amennyiben egy meghatározott közleményt keresünk. b) A kutatásunk tárgyához leginkább tartozó folyóiratokban megjelent közlemények pásztázásával keresünk adatokat (ez inkább érdekes, mint hatékony módszer). c) Az adatgyűjtést az adattárakból címszavak (szerző, téma, kulcsszó, évszám, folyóirat) szerint végezzük (lásd alább).

ADATTÁRAK, KERESŐRENDSZEREK

A közvetlenül a folyóiratból végzett adatgyűjtés első lépése a kívánt folyóirat(ok) kiválasztása. Ehhez természetesen ismernünk kell a kutatási témakörünkben megjelenő folyóiratok jegyzékét és ezek elérhetőségét. Ezekre, valamint az egyes folyóiratok szakmai rangjára a *Thomson Institute for Scientific Information (ISI)* honlapjáról a *Journal Citation Reports*-ből (<http://scientific.thomson.com/products/jcr/>) vagy az *ISI Journal Selection Process*-ből: <http://scientific.thomson.com/free/essays/selectionofmaterial/journalselection/> nyerhetünk tájékoztatást (lásd 19. fejezet).

Az adattárak az adatgyűjtésben, a szakirodalom megismerésében, továbbá a tudományos közlemények hivatkozásaira (lásd 16. fejezet) nyújtanak hasznos támogatást. Keresésünkhöz a kívánt adatok szerzőinek, a témának, a kulcsszavaknak és a folyóirat adatainak vagy akár csak ezek egyikének ismeretében számos adattár és keresőprogram nyújt segítséget.

Az adattárak közül megkülönböztetünk nagy, a tudományos kutatás csaknem minden ágazatára kiterjedő adattárakat, valamint szakirodalmi adattárakat és keresőrendszereket. A különféle hazai könyvtári rendszerek együttes lekérdezhetőségére szolgál az ELTE Egyetemi Könyvtárán keresztül elérhető *WebPAC*-adattár: <http://ek62.elte.hu/webpac-bin/wgbroker.exe?new+-access+top> (1. ábra).

1. WEB OF SCIENCE (www.eisz.hu – majd belépés után a Web of Science kiválasztása)

A Thomson ISI által működtetett sokszakmási bibliográfiai adattár, az *ISI Web of Knowledge* keresőrendszer része. Irodalom- és adatkezelésre szolgál, továbbá tudományos folyóiratok idéztségének keresésére. Mintegy 9000 folyóiratot követ. Általános kereséssel („general search”) a kutatók neve, munkahelye vagy a kutatás tárgyával kapcsolatban lehet adatokat gyűjteni (2. ábra) egészen 1975-ig visszamenően.

2. SCOPUS (www.scopus.com)

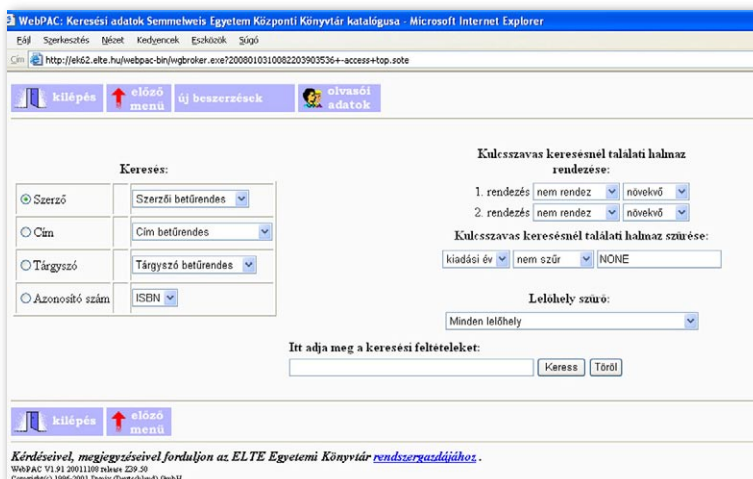
Az Elsevier Kiadó által szerkesztett óriási sokszakmási adattár 2004 óta működik. Az adattár az *Excerpta Medica* és elektronikus adatbázisának (*EMBASE*) adatait tartalmazza 1996-ig visszamenőleg. Keresni lehet szerzőre, idézettségére vagy összetett adatokra („author search”, „basic search”, „advanced search”). Előnye a *Web of Science*-szel szemben, hogy több európai folyóiratot követ. Hátránya, hogy csak az elmúlt 11 év tudományos eredményeire lehet adatot találni (3. ábra).

3. GOOGLE SCHOLAR (http://scholar.google.com)

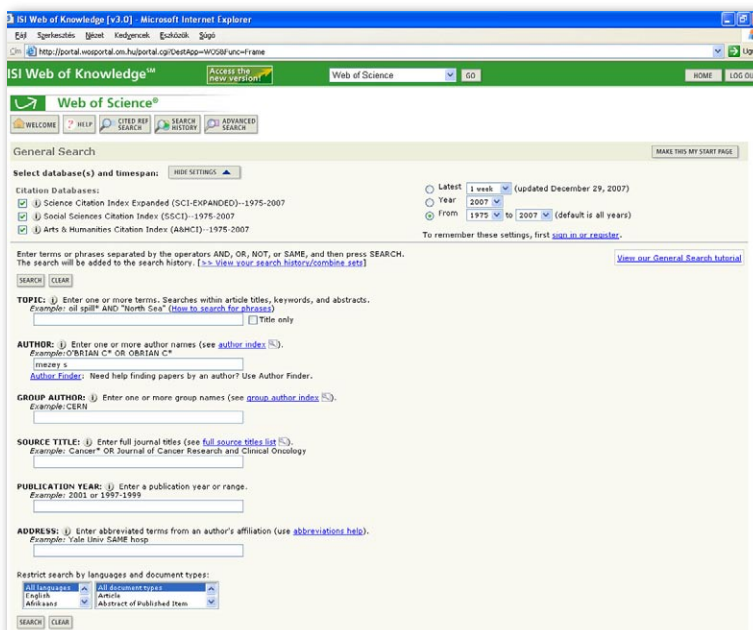
A Google 2004-ben indított keresőrendszere (4. ábra). Előnye, hogy ingyen és – az „advanced search” használatával – könnyen hozzáférhető. Adattárában a folyóirat-közleményeken kívül könyvek és monográfiák is szerepelnek. Számunkra fontos, hogy magyar folyóiratokban közölt magyar nyelvű közleményekre is találunk benne adatokat, továbbá az azokra történt hivatkozásokra is.

4. BIOMED CENTRAL (www.biomedcentral.com)

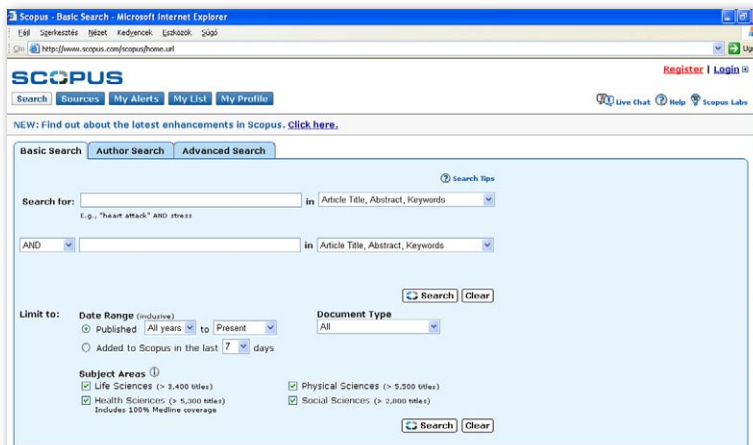
Biológiai és orvosi tárgykörű a *BioMed Central*, amely folyóiratokat tárol (cited on BioMed Central). A keresőben összefoglalók és teljes közlemények egyaránt lekérhetőek. Előnye to-

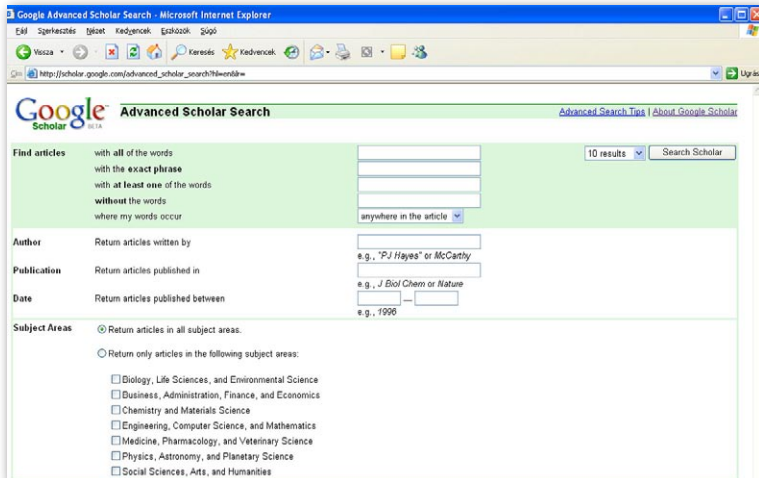
1. ábra. Adatkeresés a Semmelweis Egyetem Központi Könyvtárának katalógusában a *WebPAC* adatbázison keresztül (a számítógép képernyőjének részlete)

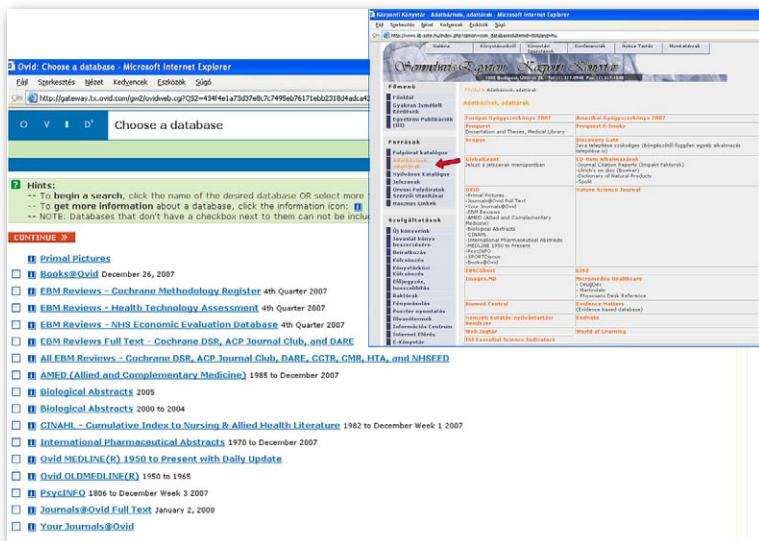
2. ábra. Keresés a *Web of Science* adattárában (a számítógép képernyőjének részlete)

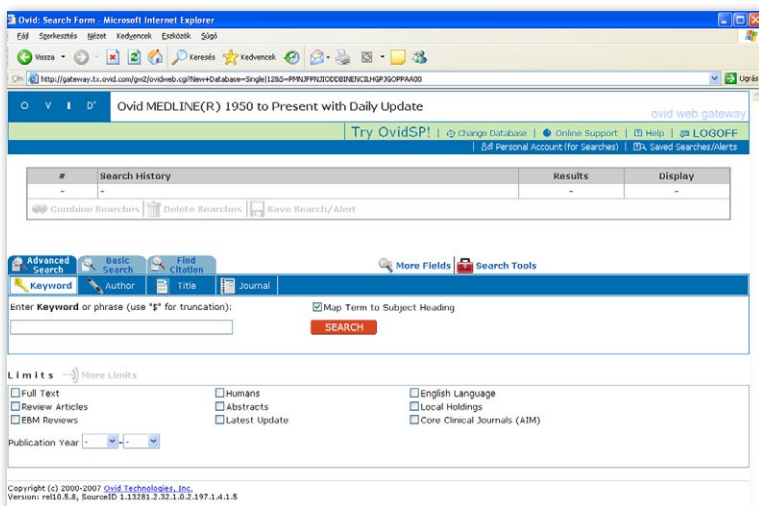
3. ábra. Keresés a *Scopus* adattárában „Advanced Search” (a számítógép képernyőjének részlete)

4. ábra. Összetett keresés a Google Scholar adattárában (a számítógép képernyőjének részlete)

5. ábra. OVID adattárak a Semmelweis Egyetem Központi Könyvtárának honlapján (a számítógép képernyőjének részlete)

6. ábra. Összetett keresés az Ovid Medline adattárában: „OVID MEDLINE(R) 1950 to present” program (a számítógép képernyőjének részlete)

vábbá, hogy lekérhető a *Web of Science* és a *Google Scholar Search* is.

5. OVID (www.lib.sote.hu → Adattárak, adat-tárak → OVID)

1988 óta működő, orvostudományi adatokra szakosodott adattár, amely több adatbázist ölel fel (5. ábra). Ezek közül – számunkra – kiemelkedően fontos a *National Library of Medicine* adattára, a *MEDLINE*, amely a korábbi *Index Medicus* elektronikus változata. Az adattárból a tudományos közlemények teljes szövege letölthető.

6. EBSCO (www.ebsco.com/home/)

Különböző adattárakhoz nyújt elérést (6. ábra). Az orvostudományi adatok keresésére az *Academic Search Primer* adattárat választhatjuk (7. ábra).

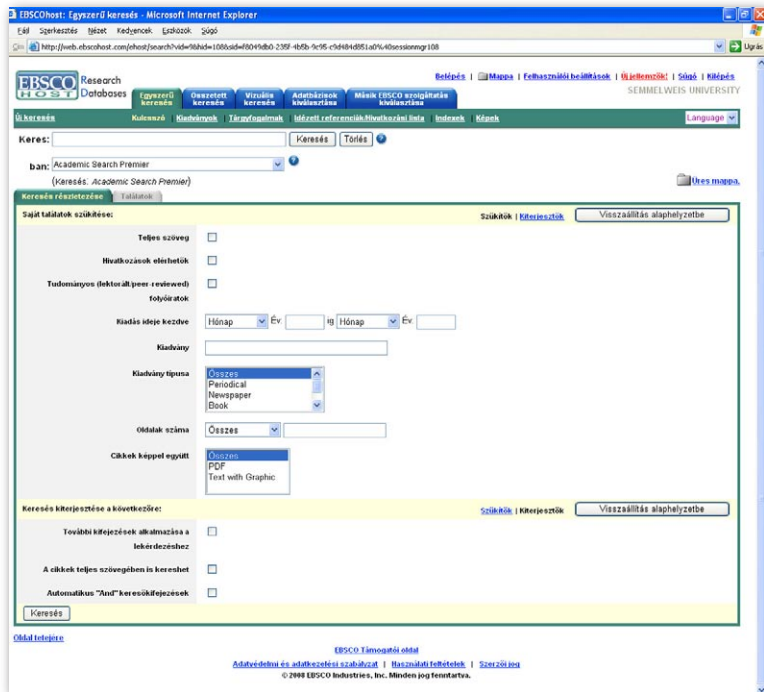
A *Web of Science*, a *Scopus*, a *BioMed Central*, az *OVID* és az *EBSCO* adattárak a Semmelweis Egyetem Központi Könyvtára honlapjáról (www.lib.sote.hu) elérhetők (Berhidi-Szluka-Ládi-Vasas 2007).

A TUDOMÁNYOS ADATOK FELDOLGOZÁSA KÖNYVTÁRAK SZEREPE AZ ADAT- ÉS IRODALOMGYŰJTÉSben

A szakkönyvtárak hagyományos, nyugodt, szinte otthoni körülményeket biztosítanak adatgyűjtésre, olvasásra. Nagyon fontos a közvetlen, személyes segítségnyújtás az adatkérésben, tanácsadás az elérhető források, adattárak használatához. Mindezek azonban csak egy részét képezik a könyvtárak szerepének a tudományos adatgyűjtésben.

A tudományos tevékenység ma már nehezen képzelhető el az adattárak, keresőrendszerek használata nélkül. Az ezekhez való hozzáférhetőséget nagyobb könyvtáraink – anyagi támogatottságuk arányában – biztosítják a kutatóknak. Fontos, hogy a könyvtárak akár egyénileg, akár tanfolyamok szervezésével ismertetik az adat- és irodalomgyűjtés forrásait, az adattárak használatát, a tudományos közlés egyes formáit. A kutató számára mindezek alapvető fontosságúak a szakirodalom naprakész ismereteinek megszerzésében.

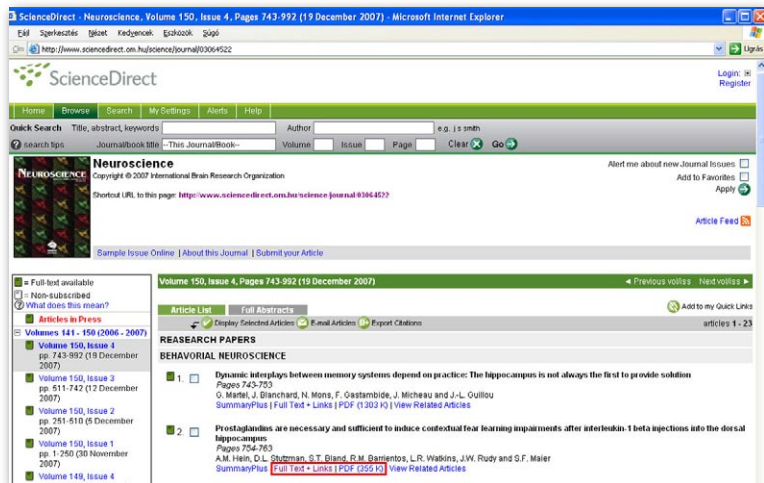

7. ábra. Egyszerű keresés az EBSCO magyar nyelvű adattárában: „EBSCO Academic Search Premier” program (a számítógép képernyőjének részlete)

A világháló nem biztosíték a hitelességre, a világháló tárol, adatokat csoportosít, számos mutató figyelembevételével és követésével jól körülhatárolja a tudományos témákat, de a tárolt közlemények tartalmáért érthető módon nem vállal felelősséget. Figyelembe kell vennünk azt is, hogy bár a világhálón rengeteg adat van, de csak azok, amelyeket „betápláltak”. Az adattáraknak időrendi, földrajzi és nyelvi behatároltsáigai vannak. Ezért bármennyi adatot gyűjtünk egy témában, biztos, hogy nem az összeset. (Persze erre csak ritkán van szükség – főleg összefoglaló közlemények, könyvek írásakor.)

A világháló nem biztosíték a hitelességre: a közlemények tartalmáért nem vállalhat felelősséget.

E rövid fejezetnek nem lehet célja az adatgyűjtés és adattárolás részletes, gyakorlati ismertetése, itt csupán a legfontosabb lépésekre hívjuk fel a figyelmet:

8. ábra. Teljes szövegű közlemények a ScienceDirect adatbázisában (a számítógép képernyőjének részlete)

A szakkönyvtárak – felkérésre – különböző formájú tudományos adatszolgáltatást is végeznek. Ennek egyik gyakori formája a PhD-hallgatók és a Magyar Tudományos Akadémia doktora címre pályázó kutató tudományos tevékenységének tudomány mérési értékelése (lásd 14. fejezet), mert a teljes hatásmutató és a kutató idézettségének egyetlen „hivatalosan” elismert forrása és igazolása a könyvtári adatszolgáltatás.

A VILÁGHÁLÓ NYÚJTOTTA LEHETŐSÉGEK AZ ADAT- ÉS IRODALOMKERESÉSBEN

A világhálón százmilliónyi tudományos adat található. A számos keresőrendszer és adattár óriási lehetőségeket tár fel a szakirodalom megismerésére, de az adatok ilyen özöne veszélyes is lehet. A lehetőség és az adott kíváncsóság egyensúlya meghatározó szempont a szakirodalom feldolgozásában. Az elektronikus adatszolgáltatás korában különösen fontos az ésszerű adatgyűjtés, a lényeges és a szükséges kiemelése az óriási adattömegből.

1. Az első lépés számunkra, a kutatási témánk szempontjából leginkább megfelelő (és elérhető) adattár(ak) kiválasztása. Szerzők, kulcsszavak és folyóiratok alapján keressük meg a kutatási vagy a közlendő témánkhoz szorosan kapcsolódó közleményeket. A kereséshez a nagyobb adattárak: *ISI Web of Science* (2. ábra), a *Scopus* (3. ábra), a *Google Advanced Scholar Search* (4. ábra), az *OVID MEDLINE(R) 1950 to present* (5. és 6. ábra), valamint az *EBSCO Academic Search Premier* (7. ábra) keresőrendszereit ajánlhatjuk. Mindegyikben találhatunk olyan keresési lehetőséget, amelyek a másikkban nincsenek. Az *OVID* és az *EBSCO* segít az adattárak kiválasztásában, és ezekhez elérési lehetőséget nyújt (5. és 7. ábra).

9. ábra. Teljes szövegű közlemény és a hozzá kapcsolódó közlemények a ScienceDirect adatárában (a számítógép képernyőjének részlete)

igényel. Szerencsére számos igen fontos folyóirathoz a szakkönyvtárakon keresztül be lehet lépni az adattárba. Ha hozzáférünk, töltsük le a közlemény teljes szövegét elektronikus vagy nyomtatott formában. Ha elektronikus formában kérjük le, akkor ajánlatos a közleménynek mind a pdf, mind a „Full text + links” formáját (8. ábra) lekérni. A pdf-változat megegyezik a nyomtatott szöveg formájával, de annál több, mert az irodalomjegyzékében szerepel, hogy az idézett közlemények hol és milyen formában érhetőek el. A „Full text + links” html-formátumú megszerzése azért lehet fontos, mert ún. kapcsolópontokat („linkeket”) is tartalmaz, ez azt jelenti, hogy megadja azoknak a közleményeknek az adatait és elérhetőségét, amelyek a közleményt idézték, vagy azzal szorosan kapcsolódó adatokat tartalmaznak. Ezek megismerésével a közlemény témájának legfrissebb vonatkozásait – „linkjeit” – is áttekinthetjük (9. ábra).

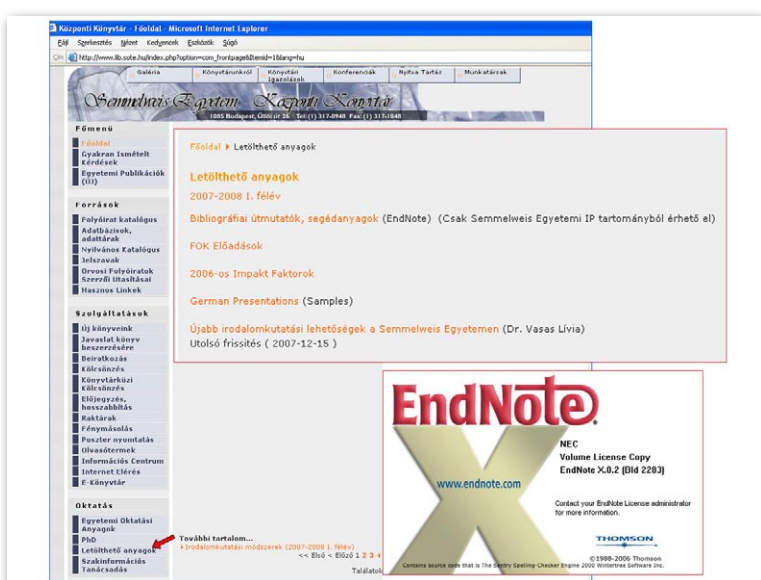
4. A számunkra fontos tudományos adatokat tárolnunk kell. Ez sokkal nehezebb, mint ahogy az kezdetben látszik. Adatgyűjtéskor azt még nehéz eldönteni, de főleg megjósolni, hogy mi a kevés és mi a sok. Egyik sem kívánatos: a hiányos jegyzék legalább olyan káros, mint az áttekinthetetlen. A meghatározott témához közvetlenül nem tartozó adatok kezelhetetlen irodalomhalmazt eredményezhetnek. Tudomásul kell vennünk, hogy nemcsak folyamatosan kell gyűjtenünk az adatokat, de azokat időről időre rendezni és válogatni is kell.

Az adatokat témák szerint tároljuk. Ez lehet „kézi” (manuális), de előbb-utóbb szükségessé válhat adattároló rendszerek használata. A kutatási témánkba való elmélyülés, a növekvő számú irodalmi ismeretek „altémák” képzését teszik szükségessé. Ehhez nehéz általános érvényű tanácsot adni, az adattárolást rendszerint egyéni megfontolások alapján végezzük. Bárhogyan is tároljuk, az adatoknak témá(k)ba, altémákba való rendezése a jobb áttekinthetést kell, hogy szolgálja. Ehhez adattároló rendszerek használatát javasoljuk.

Kiváló adattárolók, szakirodalmi rendszerek állnak rendelkezésünkre. Ilyenek az EndNote (10. és 11. ábra) vagy a Reference Manager program. A különböző szempontok (név, közlés éve, folyóirat stb.) alapján (11a ábra) az adattárolóba bevitt közleményeket csoporto-

2. A keresés első lépcsőjében rendszerint a kívánt közlemény adatait és a közlemény összefoglalóját kapjuk meg. Leginkább a ScienceDirect keresőrendszert érdemes használni (8. ábra). Ebben megtalálhatjuk a folyóiratok adatait, a közlemények adatait, lekerhetjük az összefoglalóját („SummaryPlus” vagy „Abstract + References”) a közleményeknek (8. ábra), amely általában minden lapnál ingyenesen megkapható és kinyomtatható.

3. Elolvasva a keresett közlemény összefoglalóját, el kell döntenünk, hogy érdekes lehet-e számunkra a közlemény teljes szövege. Sok folyóirat esetében csak az összefoglaló érhető el, az eredeti közlemény (pdf-formában) elolvasása már a rendszerhez való belépést (fize-

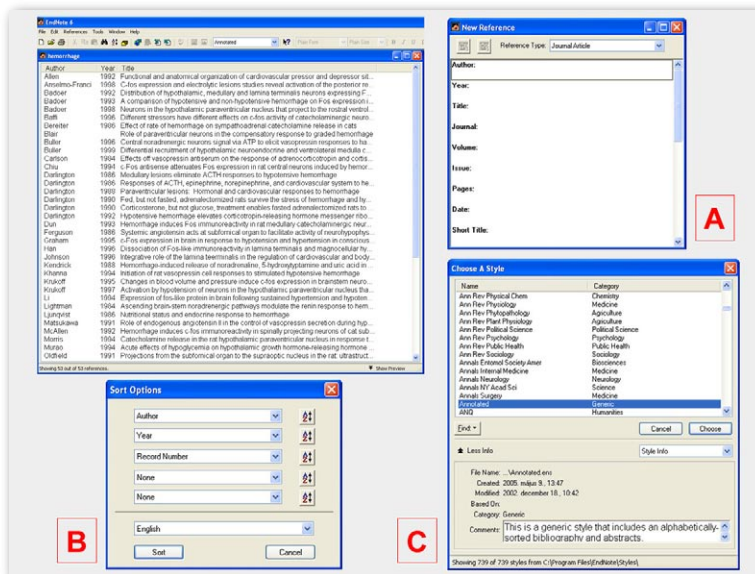

10. ábra. Az EndNote adattároló rendszer letöltése a Semmelweis Egyetem Központi Könyvtárának honlapjáról (a számítógép képernyőjének részletei)

sítva tároljuk. A csoportosítás lehet betűrendben a szerzők neve szerint vagy a közlemény megjelenésének éves beosztása szerint (11b ábra). Nagyon fontos, hogy az adattárolóból az adatokat a készülő közlemény irodalomjegyzékébe a kiválasztott folyóirat előírásainak megfelelően lehet kinyomtatni (11c ábra). Azaz, hogy nem jelent nehézséget, ha a kéziratot számtalan folyóirat előírásainak megfelelően, akár „gombnyomással” változtatni lehet (erre többször is sor kerülhet), nagyon sok időt és energiát tudunk megtakarítani.

MILYEN ADATOKAT TÁROLJUNK?

- A szükségesnek ítélt közlemények adatait téma szerinti bontásban valamelyik adattárolóban.
- Elektronikus vagy nyomtatott formában megjelent összefoglaló („review”) cikkeket.
- Eredeti, számunkra fontos módszertani leírást tartalmazó közleményt.
- Mindazokat a közleményeket, amelyeket valamilyen oknál fogva megszerettünk.

11. ábra. Az EndNote adattároló rendszer használata, a) – adatfeltöltés, b) – adatok csoportosítása, c) – irodalomjegyzék szerkesztése a különböző folyóiratok kívánalmainak megfelelően (a számítógép képernyőjének részletei)

IRODALOM

Berhidi Anna–Szluca Péter–Ládi László–Vasas Lívia 2007. Keressünk idézetet! A modern orvosi könyvtár idézetkereső adatbázisainak használata. *Orvosképzés* 82/1: 45–63.

TÉTEL AZ IRODALOMKERESÉS LEHETŐSÉGEI

Az adatgyűjtés lehetőségei. Adattárak, keresőrendszerek. A tudományos adatok feldolgozása. Az adattárolás lehetőségei.